

5. Волківська, Д. А. Розвиток лідерського потенціалу студентського активу в університетському середовищі [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / Д. А. Волківська. – К., 2016. – 455 с.
6. Сергєєва, К. М. Профілактика агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / К. М. Сергєєва; Київський університет ім. Б. Грінченка. – К., 2016. – 20 с.
7. Не потони в інформаційному дощі. Навчання медіаграмотності громадян [Електронний ресурс]: пос. – Академія української преси, 2016. – Режим доступу: <http://www.aup.com.ua/posibnik-dlya-treneriv-ne-potoni-v-infor/>
8. Бакка, Т. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства [Текст]: пос. / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенко, Р. Євтушенко, Т. Мелешенко, О. Мокрогуз; ред. В. Іванов, О. Волошенко. – К.: ЦВП, АУП, 2016. – 243 с.
9. Вачков, І. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники [Текст]: уч. пос. / И. В. Вачков. – М.: Ось-89, 2001. – 224 с.
10. Huesmann, L. R. Longitudinal Relations Between Children's Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent Behavior in Young Adulthood: 1977–1992 [Text] / L. R. Huesmann, J. Moise-Titus, C.-L. Podolski, L. D. Eron // *Developmental Psychology*. – 2003. – Vol. 39, Issue 2. – P. 201–221. – Available at: <http://www.apa.org/pubs/journals/releases/dev-392201.pdf> doi: 10.1037/0012-1649.39.2.201

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук, професор Барановська Л. В.*

*Дата надходження рукопису 10.08.2017*

**Шугайло Яна Володимирівна**, кафедра педагогіки та психології професійної освіти, Національний авіаційний університет, пр. Космонавта Комарова, 1, м. Київ, Україна, 03058  
E-mail: yanashugaylo@gmail.com

УДК 378.015.31.041:37.011.3-052

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.113383

## **ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ**

© Ю. А. Белікова

*Стаття присвячена розкриттям особливостей педагогічного експерименту щодо реалізації проекту стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання засобами самоосвіти і самовиховання. Розроблена система дозволяє активізувати професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання засобами самоосвіти і самовиховання. Розвиток рівня професійної самоосвіти і самовиховання впливає на рівень професійного саморозвитку*

**Ключові слова:** професійні саморозвиток, самоосвіта, самовиховання, педагогічний експеримент, виробниче навчання, освітнє середовище

### **1. Вступ**

Професійний саморозвиток майстра виробничого навчання – це неперервний процес незворотної позитивної зміни якісних станів його сфер особистості як особливої системи (духовно-моральної, потребнісно-мотиваційної, когнітивної), результат усвідомлення потреби у самоосвіті і самовихованні, як засобах оволодіння цінностями змісту інженерно-педагогічної освіти, набуття студентами таких новоутворень, як нові мотиви, цілі і інтереси фахового становлення і удосконалення упродовж життя; нові професійно-важливі знання, способи діяльності, новий досвід соціальної комунікації, професійної творчості і самотворчості, що забезпечують якісний рух до соціального й особистісно значущого реального, цілісного образу «Я». Проведення педагогічного експерименту є єдиним засобом перевірки ефективності запропонованої нами науково-методичної концепції стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

### **2. Літературний огляд**

Проблема саморозвитку особистості на різних історичних етапах розвитку суспільства була об'єктом осмислення різних філософських та педагогічних шкіл. У них відображалися практики саморозвитку, досвід роботи над собою видатних людей, представників різних історичних епох, обґрунтовувались індивідуальна і соціальна значущість самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення тощо. В науці існує ґрунтовна теоретична база для задоволення зазначених потреб практики і соціального запиту на фахівця. Йдеться насамперед про розробку теорії особистісно орієнтованого навчання і виховання [1]. Професійний саморозвиток майбутніх педагогів, згідно з акмеологічними позиціями [2] є процесом формування особистості, орієнтованої на найвищі професійні досягнення і професійного самовдосконалення особистості. Важливою є думка [3] стосовно створення у про-

цесі професійної підготовки майбутніх педагогів аксіологічного простору професійної педагогічної освіти, який реалізується через ціннісні відносини суб'єктів цілісного педагогічного процесу. Проблема педагогічного проектування, як методу, а пізніше й технології у вітчизняній педагогіці присвячене дослідження [4]. Проте, незважаючи на вагомі результати наукових пошуків, на наш погляд, не розкрита у повній мірі проблема цілісного підходу до організації і реалізації проекту професійного саморозвитку майбутнього фахівця у процесі навчання.

### 3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – встановити наявність залежностей між рівнями професійного саморозвитку майбутніх фахівців та їх компетентностями в теорії і методиці професійної самоосвіти і самовихованні, з одного боку, та психолого-педагогічній готовності викладачів – з іншого; експериментально перевірити спроектовану модель стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання у процесі фахової підготовки та оцінити її ефективність.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Визначити рівні компетентностей студентів у професійних самоосвіті і самовихованні, застосовуючи наукові методи (анкетування, опитування, бесіда, аналіз загальних показників успішності навчання, якості знань).

2. Визначити рівень професійного саморозвитку майбутніх фахівців як інтегрального показника професійних самоосвіти і самовиховання.

3. Встановити рівні готовності викладачів до реалізації проекту стимулювання професійного саморозвитку майбутніх фахівців.

4. Впровадити розроблену систему та оцінити її ефективність.

### 4. Аспекти впровадження педагогічного експерименту щодо проекту стимулювання системи професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання

У ході експерименту було необхідно практично підтвердити, що теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх майстрів виробничого навчання до професійного саморозвитку та їхня реалізація в педагогічному процесі педагогічних ВНЗ сприяють особистісному й професійному зростанню майбутніх педагогів, ціннісному усвідомленню необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку; теоретичній та практичній підготовці, підвищенню рівню професійних компетентностей; розвитку сукупності емоційних, вольових якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку у майбутньої

професійної діяльності загалом; спрямованості на самоаналіз, самооцінку, самоконтроль, самокорекцію власного професійного саморозвитку

Загальна гіпотеза конкретизована в часткових гіпотезах, зміст яких полягає в тому, що стимулювання системи професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання можливо, якщо реалізація проекту системи професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання у процесі вивчення у ВНЗ реалізується ефективно, якщо розглядати його як цілісну проблему за умов такої особистісної орієнтації кожного компонента цієї системи, яка передбачає організацію в технікумі процесів самоосвіти і самовиховання студентів. Важливим є також забезпечення адекватності між розкритими у відповідному проекті цілями і можливостями професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання та безпосередньої організації його впровадження у фахову підготовку. Загалом, експериментальне дослідження передбачало:

– обґрунтування сутності та структурних компонентів у цілісному професійному саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання;

– проведення основних етапів експерименту, спрямованих на з'ясування рівнів професійного саморозвитку студентів та його динаміку;

– обґрунтування організаційно-педагогічних умов що до професійних самоосвіти і самовиховання майбутніх майстрів виробничого навчання у процесі фахової підготовки;

– узагальнення даних, інтерпретація результатів, одержаних після формульовального етапу експерименту;

– визначення перспективних напрямів подальших досліджень безперервного професійного саморозвитку майбутніх педагогів.

Варто зазначити, що вся програма наукового дослідження містить чотири умовних етапи (теоретико-методологічний; структурно-функціональний, організаційно-педагогічний; експериментально-аналітичний). Власне педагогічний експеримент складався з чотирьох етапів (підготовчого, констатувального, формульовального, узагальнювального). Характеристика етапів та зміст завдань етапів експерименту наведені у табл. 1.

Дослідження проблеми проектування професійного саморозвитку у майбутніх майстрів виробничого навчання в умовах особистісно-розвивального професійно-освітнього середовища професійно-педагогічного коледжу та індустріально – педагогічного технікуму передбачає визначення за допомогою обґрунтованих критеріїв та показників рівнів професійних самоосвіти і самовиховання, та їхній вплив на загальний рівень професійного саморозвитку студентів.

Таблиця 1

Характеристика етапів експерименту щодо проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання засобами професійних самоосвіти і самовиховання

Назва етапу експерименту	Зміст завдань етапу експерименту
Підготовчий	Аналіз наукової літератури з проблеми формування готовності майбутніх майстрів виробничого навчання до професійного саморозвитку; обґрунтування понять, структури та рівнів професійної самоосвіти і самовиховання майбутніх майстрів виробничого навчання та їхній вплив на загальний рівень професійного саморозвитку студентів; розробка методики дослідження та експериментальних методичних матеріалів.
Констатувальний	Визначення стану та рівнів професійних самоосвіти і самовиховання майбутніх майстрів виробничого навчання та їхній вплив на загальний рівень професійного саморозвитку студентів; розробка методичних рекомендацій до педагогічних умов впровадження експерименту; узагальнення результатів констатувального етапу експериментальної перевірки; визначення контрольних і експериментальних груп студентів для формування етапу експериментальної перевірки.
Формувальний	Експериментальне впровадження педагогічних умов та моделі у навчально-виховний процес; реалізація програми формуальної дії в експериментальних групах; проміжний контроль рівня прояву залежних змінних; визначення результативності впровадження педагогічних умов та моделі стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання; проведення оцінювання рівнів готовності майбутніх майстрів виробничого навчання до професійного саморозвитку в експериментальних та контрольних групах. Впровадження в освітній процес два навчальних курси: « <b>Основи професійного саморозвитку</b> », « <b>Основи професійної мобільності</b> ». Апробація власної тренінгової методики <b>Тренінг «Життєві перспективи та професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання»</b> Впровадження та апробація складання індивідуальних освітніх маршрутів та карт професійного саморозвитку. Впровадження авторської методики моделювання професійної кар'єри.
Узагальнювальний	Аналіз результатів упровадження педагогічних умов та моделі формування готовності до професійного самовдосконалення майбутніх майстрів виробничого навчання у навчальний процес; узагальнення результатів формуального етапу експериментальної роботи; формулювання висновків.

**Незалежні змінні** – умови, які послідовно вводяться на формуальному етапі педагогічного експерименту:

X1 – компетентність студентів в теорії і методиці професійної самоосвіти;

X2 – компетентність студентів в теорії і методиці професійного самовиховання;

X3 – готовність організаторів експерименту до забезпечення професійного саморозвитку.

Залежні змінні – рівні професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання: високий, середній, низький.

**Об'єкт дослідження** – процес проектування професійного саморозвитку студентів індустріально-педагогічних ВНЗ

**Предмет дослідження** – система проектування професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Рівень професійного саморозвитку – це показник сформованості, що виражається у ступені оволодіння майбутнім майстром виробничого навчання системою інтегральних дій із розвитку професійних компетенцій, особистісних, емоційно-вольових якостей, необхідних для виконання професійних обов'язків згідно з ОХК та посадовою інструкцією. Для визначення цих рівнів необхідно обґрунтувати їхні критерії та показники.

У рамках дослідження була розроблена програма, що складається з 5 підпрограм, які активно впливають на самоосвітню і самовиховну діяльність у напрямку професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання:

*I – «Саморозвиток особистості студента як похідна засвоєння змісту навчальних дисциплін»;*

*II – «Саморозвиток особистості студента як результат його активності у виховних заходах»;*

*III – «Саморозвиток особистості студента засобом занурення в професійну діяльність»;*

*IV – «Психолого-педагогічна підтримка студента в остаточному професійному самовизначенні»;*

*V – «Інформаційно-методичне забезпечення діяльності викладачів-експериментаторів».*

Для визначення ефективності системи стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого у процесі фахової підготовки було проведено формульний експеримент, який передбачав апробацію в навчально-виховному процесі за розробленою нами моделлю. Після завершення формульного етапу експерименту було проведено підсумкову діагностику результатів стимулювання професійного саморозвитку студентів за такими критеріями: усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку (мотиваційно-ціннісний компонент); рівень одержаних професійно спрямованих знань засобами самоосвіти (інформаційно-пізнавальний компонент); практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок для професійного саморозвитку засобами самоосвіти і самовиховання (організаційно-діяльнісний компонент); сукупність індивідуально-психологічних якостей, необхідних для саморозвитку й майбутньої професійної діяльності загалом (емоційно-вольовий ком-

понент); спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку (рефлексивно-оцінний компонент). Метою підсумкового етапу педагогічного експерименту було: з'ясувати рівні професійних самоосвіти і самовиховання та їхній вплив на рівень саморозвитку; вивчити динаміку і характер змін у професійному саморозвитку майбутніх фахівців протягом експерименту; співвіднести динаміку професійного саморозвитку викладачів з результатами студентів; опрацювати результати за допомогою статистичних методів дослідження; виявити наявність/відсутність відмінностей щодо рівнів професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання ЕГ та КГ. Для цього нами була використана методика, до якої увійшли адаптовані анкети та методи інших науковців.

На констатувальному етапі експерименту завданням було визначити стан та рівень професійних самоосвіти і самовиховання майбутніх майстрів виробничого навчання та їхній вплив на загальний рівень професійного саморозвитку студентів; розробка методичних рекомендацій до педагогічних умов впровадження експерименту; узагальнення результатів констатуючого етапу експериментальної перевірки; визначення контрольних і експериментальних груп студентів для формуального етапу експериментальної перевірки. Для початкової діагностики поєднували такі методики:

- авторські анкети; «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості – ДХСО» (С. Кузікова);
- «Діагностика мотивації успіху» (Т. Елерс);
- тест «Потреба в досягненні» (Ю. Орлов та ін.);
- «Діагностика потреб у саморозвитку» (В. Маралов);
- «Діагностика рівня професійної спрямованості» (Т. Дубовицька);
- Тест «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реан);
- методика аналізу мотивації навчання у ВНЗ (Т. Ільїна);
- самоактуалізаційний тест (САТ);
- Тест «Оцінка здатності до саморозвитку і самоосвіти» В. Андрєєва; «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч);
- «Методика діагностики творчої активності» (розроблена М. Рожковим, Ю. Тюнниковим, Б. Алішевим, Л. Воловичем);
- Тест «Упевненість у собі» (В. Ромек);
- «Самооцінка впевненості в собі» (С. Ємельянов);
- Методика дослідження вольової саморегуляції (А. Зверькова, Є. Слідман);
- Техніка самоаналізу та самовизначення (С. Вершловський);
- Тест-опитувальник самоефективності (Дж. Маддукс, М. Шеер, адаптація А. Бояришикової);
- «Діагностика рівня розвитку рефлексивності» (А. Карпова);
- Тест «Самооцінка» (Л. Столяренко); тест «Самооцінка особистості» (Л. Мацко, М. Прищак, Т. Первушина);

– адаптований варіант методики Н. Фетіскіна «Діагностика рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку».

Після цього опрацьовувалися результати щодо визначення рівнів професійних самоосвіти і самовиховання, також інтегральний рівень професійного саморозвитку. Крім названих методик були використані такі методи: аналіз відвідування навчальних занять, аналіз загальної успішності і якості знань, бесіда з класним керівником, метод спостережень.

## 5. Результати дослідження та їх обговорення

Проведений педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу, що професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання – категорія системна, багатокомпонентна. Він здійснюється за законами саморуху. Ефективний вплив на професійний саморозвиток майбутнього фахівця – важливіше завдання для навчального закладу. Розроблена система дозволяє активізувати професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання засобами самоосвіти і самовиховання. Також нами був проаналізований вплив професійного саморозвитку викладачів-експериментаторів на рівень професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання. Гіпотеза підтверджена: розвиток рівня професійної самоосвіти і самовиховання впливає на рівень професійного саморозвитку. Згідно з **статистичним аналізом** коефіцієнт кореляції Пірсона розраховується для оцінки наявності або відсутності між двома змінними величинами лінійного зв'язку. У нашому випадку ми одержали вельми високий рівень кореляційного зв'язку (0,96, 0,99) між компетентностями студентів у професійних самоосвіти і самовихованні та загальним рівнем професійного саморозвитку. Також визначений був високий рівень (0,74, 0,8) кореляційного зв'язку між залежністю рівня професійного саморозвитку викладачів та рівнем професійного саморозвитку майбутніх фахівців. Однак вищий коефіцієнт кореляційного зв'язку помічено між впливом компетентностей у професійних самоосвіти і самовихованні та загальним рівнем професійного саморозвитку майбутніх фахівців. Розроблена система стимулювання професійного саморозвитку у майбутніх майстрів виробничого навчання буде ефективнішою, якщо означений процес побудувати на основі розроблення й реалізації науково обґрунтованих педагогічних умов: створення особистісно-розвивального професійно-освітнього середовища у професійно-педагогічних коледжах та індустріально-педагогічних технікумах; формування пізнавальної самостійності у студентів; упровадження технології стимулювання професійного саморозвитку.

## 6. Висновки

Проведений педагогічний експеримент підтвердив гіпотезу, що професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання – категорія системна, багатокомпонентна. Він здійснюється за законами саморуху. Ефективний вплив на професійний саморозвиток майбутнього фахівця – важливіше завдання для навчального закладу.

1. У ході експерименту завдяки дослідницькому інструментарію були встановлені рівні компетентностей студентів у професійних самоосвіті і самовихованні (низький, середній, високий). Була надана характеристика і обґрунтування рівнів з психолого-педагогічних позицій.

2. Були визначені рівні професійного саморозвитку студентів як інтегральної характеристики їхньої компетентності у професійних самоосвіті і самовихованні (низький, середній, високий). На формуальному етапі у експериментальних групах був прочитаний особистісно-орієнтований спецкурс, проведені тренінги.

3. Завдяки дослідницькому інструментарію були визначені рівні готовності викладачів – експериментаторів до впровадження проекту системи професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

4. На констатувальному етапі експерименту була встановлена динаміка рівнів компетентностей студентів у професійних самоосвіті і вихованні, а також констатовані зміни у рівнях професійного саморозвитку студентів. Розроблена система дозволяє активізувати професійний саморозвиток майбутнього майстра виробничого навчання засобами самоосвіти і самовиховання.

#### Література

1. Бех, І. Д. Рефлексія в духовному саморозвитку особистості [Текст] / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2012. – № 1. – С. 30–37.
2. Маркова, А. К. Психологія професіоналізму [Текст] / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1996. – 308 с.
3. Хмелева, О. Г. Елементи трансформації цінностей пріоритетов в процесі розвитку педагогічного освітнього простору [Електронний ресурс] / О. Г. Хмелева // Режим доступу: <http://fpo.ru>
4. Кучерявий, О. Г. Професійне самовиховання у вищій школі [Текст]: навч. пос. / О. Г. Кучерявий. – К.: Освіта України, 2010. – 200 с.
5. Андреев, В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности [Текст] / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1988. – 228 с.
6. Балл, Г. О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи [Текст] / Г. О. Балл. – К.: Віпол, 2000. – 158 с.
7. Деркач, А. А. Акмеологічна культура майбутнього магістра: методологія і технологія розвитку [Текст] / А. А. Деркач, О. В. Москаленко, Е. В. Селезнева. – М.: РАГС, 2004. – 196 с.
8. Дичківська, І. М. Інноваційні педагогічні технології [Текст]: навч. пос. / І. М. Дичківська. – К.: Академ. видав., 2004. – 352 с.
9. Дубасенюк, О. А. Професійна педагогічна освіта: методологія, теорія, практика. Т. 1 [Текст]: монографія / О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 400 с.
10. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи [Текст]: монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вид-во «Віпол», 2000. – 636 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Кучерявий О. Г.  
Дата надходження рукопису 16.08.2017*

**Белікова Юлія Анатоліївна**, аспірант, кафедра педагогіки та управління освітою, Донецький національний університет імені Василя Стуса, вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна, 21021